

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

WAYS OF DEVELOPMENT OF THE POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE INFORMATION WAR

Сухраков А.С.,

аспірант кафедри політичних наук

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Стаття присвячена окресленню шляхів розвитку політичної системи України в умовах інформаційної війни з Росією, яка нині перебуває у гострій формі. Наголошено, що російські дослідники використовують інтерпретацію поєднання інформаційної війни та бойових дій для формування нової військової доктрини. Виявлено 19 завдань, які може переслідувати інформаційна війна. Наголошено на останніх гучних спеціальних інформаційних операціях проти України. Підкреслено, що серед них є кампанії з підтримки антивакцинальних настроїв населення щодо коронавірусу, запуску фейків з метою дискредитації влади України, підроблення інформації стосовно дій української влади на Донбасі з метою загострення ситуації на міжнародному рівні, маніпулювання інформацією під час візиту канцлера Німеччини Олафа Шольца в Україну та здійснення ряду кібератак на урядові сайти України та об'єкти критичної інфраструктури. Перелічені слабкі позиції політичної системи України, через що держава залишається нездатною відповідати на актуальні запити суспільства. Наголошено на кроках, що сприяють зміцненню положення держави в інформаційному просторі й сприяють формуванню механізмів між державою та громадянським суспільством, направлених на протидію інформаційній агресії проти України. Окреслені шляхи розвитку політичної системи України в умовах інформаційної війни з боку Росії. Автор наголошує на необхідності формування комплексного підходу інформування громадян про глобальні інформаційні операції противника; скороченні часу, необхідного для прийняття рішень в умовах здійснення інтенсивних інформаційних операцій проти України; підвищенні рівня захищеності державних інститутів у кіберпросторі; створення умов для підвищення рівня попиту населення на якісну інформацію шляхом поліпшення показників ефективності державних медіа.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційна агресія, політична система України, протидія російській агресії.

The article is devoted to outlining the ways of development of the political system of Ukraine in the conditions of information war with Russia, which is currently in acute form. It is emphasized that Russian researchers use the interpretation of the combination of information warfare and hostilities to form a new military doctrine. 19 tasks that may be pursued by the information war have been identified. Emphasis was placed on the latest high-profile special information operations against Ukraine. It was stressed that among them are campaigns to support anti-vaccine sentiment about the coronavirus, launching fakes to discredit the Ukrainian government, falsifying information about the actions of the Ukrainian authorities in Donbass to aggravate the situation at the international level, manipulating information during German Chancellor Olaf Scholz's visit to Ukraine, and a number of cyber attacks on Ukrainian government sites and critical infrastructure. The weak positions of the political system of Ukraine are listed, due to which the state remains unable to respond to the urgent needs of society. Emphasis was placed on steps to strengthen the state's position in the information space and to promote the formation of mechanisms between the state and civil society aimed at counteracting information aggression against Ukraine. The ways of development of the political system of Ukraine in the conditions of information war on the part of Russia are outlined. The author emphasizes the need to form a comprehensive approach to informing citizens about global information operations of the enemy; reducing the time needed to make decisions in the context of intensive information operations against Ukraine; increasing the level of security of state institutions in cyberspace; creating conditions for increasing the level of public demand for quality information by improving the efficiency of state media.

Key words: information war, information aggression, political system of Ukraine, counteraction to Russian aggression.

Постановка проблеми. Сьогодні, на фоні розгортання глобальної цифровізації світу, та, відповідно, нового виміру політики, політичні системи України та світу перебувають під впливом різних видів інформаційної війни. Теоретико-прикладні знання про форми, прийоми, методи та засоби інформаційної війни перетворились на один із основних методів боротьби за геополітичне домінування, чим все активніше послуговується країна-агресор – Російська Федерація. А тому питання шляхів розвитку політичних систем виходить за будь-які територіальні межі та потребує глобального осмислення.

Резонансна проблема об'єднує у спільних пошуках політиків, дипломатів, науковців та журналістів. Постійної уваги потребують прояви й наслідки інформаційної війни та відповідні практичні завдання з реформування політико-інформаційного простору українського суспільства. У зв'язку з цим тема є досить актуальною та потребує детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміючи необхідність вивчення поняття інформаційної війни та створення ефективної системи протидії, значна кількість науковців, державних діячів та фахівців у сфері медіа вивчають особли-

вості проведення спеціальних інформаційних операцій. Американський політолог Т. Йошіхари [2], інформаційна війна є інструментом здійснення зовнішньої та внутрішньої політики з метою "підірвати процес прийняття рішень".

Американський аналітик з питань Росії К. Мейсон [4] наголошує, що російське військове керівництво розробляє доктрину ведення війни за умов поєднання інформаційних операцій та бойових дій. У роботах О. Крутія [3] перелічуються слабкі сторони політичної системи України, які можуть бути використані для здійснення інформаційної агресії. Проаналізовані останні гучні випадки проведення спеціальних інформаційних операцій з боку противників на території України. Зазначене вище актуалізує необхідність окреслення подальшого розвитку політичної системи України в умовах інформаційної війни.

Мета статті. Метою статті є аналіз останніх гучних інформаційних операцій на території України з боку Російської Федерації та окреслення шляхів й особливостей розвитку політичної системи України за цих умов.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день феномен інформаційної війни є однією з найбільш уживаних форм протистояння як на локальному або внутрішньому, так й міждержавному рівнях. Інформаційний чинник – це невід’ємна частина політичної сфери суспільства, суспільно-політичної системи та державницько-політичних процесів.

Світ перебуває у вирі інформаційної війни, а сама інформація стала основним ресурсом та наповненням глобальних процесів. Саме тому актуалізується необхідність дослідження інформаційної війни як фактору впливу на політичну систему України з метою окреслення подальших шляхів її розвитку.

Сьогодні існує багато визначень інформаційної війни. Нашу увагу привертає розуміння її як інструменту для здійснення зовнішньої та внутрішньої політики з метою "підірвати процес прийняття рішень за рахунок втручання в можливість отримувати, опрацьовувати й використовувати інформацію, а відтак – інформаційного паралічу противника, порушення системи й циклу прийняття рішень та руйнування бажання чинити опір та продовжувати боротьбу" [2, с. 49].

Кажучи про політичну систему, слід звернути увагу на визначення цього терміну американського політолога Карла Дойча. Сформована ним ще у 70-80 роках минулого століття теорія передбачає, що політичну систему слід розглядати як мережу комунікацій та інформаційних потоків. На думку науковця, є чотири складові політичної системи:

- 1) Отримання й відбір інформації;
- 2) Обробка й оцінка отриманих даних;

- 3) Прийняття рішень;

- 4) Здійснення рішення з урахуванням зворотних зв'язків.

На його думку, політична система приймає інформацію за допомогою розділених на зовнішньополітичні та внутрішньополітичні рецептори. На цьому етапі відбувається відбір, систематизація й первинний аналіз отриманої інформації.

Наступний крок – обробка й оцінка отриманих даних. Згідно теорії Дойча, це відбувається в рамках блоку "пам'яті та цінностей", де відбувається порівняння отриманих даних з уже наявною інформацією й оцінка з позицій стереотипів, норм й цінностей.

Після цього в рамках блоку "центр ухвалення рішень" уряд країни, маючи кінцеве й уточнене розуміння нової політичної ситуації, приймає рішення стосовно регулювання поточного стану політичної системи.

На останній фазі, в рамках блоку "ефектори", органи виконавчої влади реалізують прийняте рішення. Результати їх дій знову потрапляють до "точки входу", запускаючи новий цикл функціонування. [17, с. 49].

На думку провідного аналітика з питань Росії Інституту дослідження війни Мейсона Кларка, російські військові сьогодні вважають безуспішними військові операції, проведені без успішної інформаційної операції напередодні. Російські командувачі можуть відкрито розмірковувати стосовно інших військових принципів та пріоритетів, такі як перевага в командуванні або підході до боротьби з умовним противником, й зумисно замовчуючи питання інформаційних операцій.

Відсутність відкритого обговорення інформаційної війни росіянами, на думку науковця, не зменшує її значення в російській концепції війни майбутнього. А таємні дослідження на цю тематику лише перешкоджатиме розробці нової доктрини ведення військових дій та підготовці нового покоління військових кадрів. Саме тому російські дослідники й надалі будуть детально аналізувати й розвивати принцип ведення інформаційних кампаній в інтерпретації їх поєднання з військовими діями [4, с. 22].

Вітчизняний науковець В. Петрик визначив, що спеціальна інформаційна операція – це сплановані дії, спрямовані на аудиторію, головною метою яких є схилення до вчинення дій чи прийняття рішень, вигідних суб'єктам інформаційного впливу. Окрім того, дослідник визначив одразу 19 завдань, які можуть переслідувати інформаційна війна:

- Формування бездуховної атмосфери, знецінення ставлення до культури та спадщини у суспільстві ворога чи конкурента;
- маніпулювання політичною орієнтацією населення держави й громадською думкою

й формування атмосфери напруженості, близької до хаосу;

- деструктивний вплив на політичні відносини між суб'єктами політики з метою розпаду конфліктів. Підживлення й загострення ворожнечі, недовіри й боротьби за владу;

- сприяння політичних, релігійних, соціальних й етнічних зіткнень;

- провокування дій репресивного характеру влади відносно опозиції;

- підбурювання до помилкових управлінських рішень, діяльність на зниженні забезпечення органів влади інформацією;

- уведення в оману населення стосовно роботи державних органів. Дискредитація та підрив дій влади;

- підбурювання до страйків й інших акцій протесту;

- Дискредитація державного авторитету на міжнародній арені, підрив співпраці з іншими державами;

- усебічна підтримка опозиційних настроїв та угруповань;

- фальсифікування історичних фактів та національної самобутності;

- підміна системи цінностей, які визначають спосіб життя та світогляд народу;

- применшення світових досягнень народу й збільшення уваги до помилок й недоліків рішень влади;

- створення умов для духовної, військової та економічної поразки, втрати волі до перемоги й боротьби загалом;

- представлення свого способу життя як зразок для наслідування, представлення його як світогляду майбутнього;

- підрив морального духу й зниження бойового потенціалу народу;

- здійснення іншого деструктивного впливу на ідеологію противника;

- втручання в роботу інформаційно-технічної інфраструктури, відповідальної за безпеку;

- захист від іншого інформаційно-технічного й деструктивного впливу [5, с. 71].

Доказами вищевказаного можуть бути останні спеціальні інформаційні операції в інформаційному просторі України. Серед них:

- Розповсюдження російськими ЗМІ фейкової інформації щодо начебто бажання президента України Володимира Зеленського вивести родину за кордон. Спростував фейк у той же день батько президента Олександр Зеленський [18].

- Звинувачення української влади з боку ватажків окупованих районів Донецької та Луганської областей в ескалації ситуації, у зв'язку з чим терористи заявили про необхідність евакуювати населення "Л/ДНР" до Ростовської області в Росії. Як показала OSINT-

розвідка, звернення були записані за декілька днів до їх оприлюднення [5].

- Після візиту канцлера Німеччини Олафа Шольца до України 14 лютого пропагандистські ЗМІ поширили фейкову новину щодо нібито слів політика про "формалізацію України як не члена НАТО". Посилання на сторінку голови московського бюро The New Your Times Антона Трояновського виявилось не релевантним – посту з відповідною заявою не існує [15].

- Кібератаки на урядові сайти України. Через першу, яка відбулася 14 січня, постраждали майже 70 українських вебресурсів. Через тиждень в Даркнеті з'явилося оголошення про продаж конфіденційних даних українців з різних державних баз даних, проте державні службовці й досі заперечують факт витоку даних. Друга сталася 15 лютого й була націлена на сервери банків та вебресурси правоохоронців [14].

- Підтримка антивакцинної пропаганди в Україні й підбурення громадян до вуличних протестів. Згідно звіту Центру протидії дезінформації при РНБО, популярні в Україні Telegram-канали, адміністратори яких знаходяться в Росії, поширюють повідомлення про начебто негативні наслідки вакцинації. Зокрема, у документі згадуються Telegram-канали "Картель", "Крокодил", "Сплетниця", Kotsnews. Окрім цього, Центр протидії дезінформації зафіксував російський слід під час акції противників вакцинації під Верховною Радою. В однієї з учасниць був QR-код, що перенаправляв користувачів на сайт російської партії "Єдина Росія" [1].

Таким чином, як стверджує О. Крутій, необхідно визнати низьку якість наступних складових політичної системи України – інституційної, функціональної, кадрової та інформаційно-аналітичної. А особливої уваги заслуговує безпекова й оборонна. Як наслідок – залишається нездатність відповідати на ключові запити суспільства й задовольнити прагнення найбільшої частини населення, відреагувати на національні загрози й небезпеки [3, с. 121].

Водночас зазначимо, що до важливих моментів удосконалення політичної системи України на інституціональному рівні слід віднести утворення Міністерства інформаційної політики [9]; військово-цивільних адміністрацій [7]; створення Національного координаційного центру кібербезпеки [10]; створення Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України [16]; створення Центру протидії дезінформації при РНБО [12] тощо.

Слід звернути увагу й на нормативно-правове окреслення проблематики інформаційної війни, необхідної для розвитку української політичної системи. Зокрема, у чинній Стратегії національної безпеки України від 14.09.2020 року йдеться

про «інформаційно-психологічну війну», характерними ознаками якої є приниження української мови і культури, фальсифікація історії України, формування російськими ЗМІ альтернативної до дійсності картини світу [13].

Державним документом, де чітко прописані цілі України щодо інформаційної агресії з боку Росії, стала Доктрина інформаційної безпеки від 25.02.17 року [8]. Одним з пріоритетів в документі називають формування державної політики, націленої на протидію інформаційному впливу Росії в умовах гібридної війни.

Актуальною загрозою інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері визначалася недостатня розвиненість інформаційної інфраструктури, через що обмежується ефективна протидія інформаційній агресії. Одним з пріоритетів держави визначається формування механізмів між державою та громадянськими інститутами, направленими на протидію інформаційній агресії проти України [3, с. 154].

Враховуючи все вищевикладене, на нашу думку, подальший розвиток політичної системи України в контексті інформаційної війни має враховувати наступне:

1) Необхідність обрати найбільш ефективний метод взаємодії з суспільством в інформаційній сфері. Зараз у державі є ряд інструментів для донесення інформації громадянам, проте жоден з них, незважаючи на загострене питання інформаційної безпеки, не працює на повну силу. На нашу думку, необхідно вибрати інструмент, який буде найбільш ефективно відповідати на інформаційні виклики. Після цього необхідно приступити до розробки комплексної та оперативної взаємодії з суспільством, яка буде включати в себе реагування на глобальні інформаційні провокації.

2) Скоротити час циркуляції інформації щодо проведення спеціальних інформаційних операцій між інститутами влади. Розглядаючи політичну

систему як мережу комунікацій та інформаційних потоків і враховуючи виклики інформаційної війни з боку Російської Федерації, питання надходження інформації, її оперативна обробка, осмислення, винесення і реалізація відповідного рішення є необхідним фактором для прискорення процесу нейтралізації інформаційних загроз і стабілізації суспільно-політичної ситуації.

3) Необхідність підвищення рівня захисту державних інститутів у кіберпросторі. Нещодавні кібератаки показали, що питанню захисту державних інститутів, а також конфіденційної інформації громадян в кіберпросторі приділяється недостатньо уваги.

4) Створення умов для підвищення попиту населення на якісну інформацію. В умовах агресивної інформаційної війни, що переслідує різноманітні цілі, адекватною відповіддю з боку політичної системи України буде запуск тренду на якісну журналістику шляхом поліпшення показників ефективності державних медіа. На нашу думку, ставши авангардом якості, державні інструменти у сфері медіа зможуть акумулювати увагу громадян України, втомлених від нескінченної "гонки за трафіком" з боку інших ЗМІ.

Висновки. Як висновок слід зазначити, що не дивлячись на масштабну інформаційну війну з боку Росії політична система України має достатньо можливостей для розвитку. Первинними цілями для розвитку визначені такі групи елементів як політичні інститути, політичні норми та політичну культуру. Не менш важливими викликами перед Україною є необхідність посилення безпекової складової.

Перспектива даного дослідження полягає в аналізі можливих загроз на шляху реформування політичної системи України, а також осмисленні подальших кроків стосовно осучаснення суспільно-політичних відносин в умовах інформаційної агресії з боку Російської Федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт Центру протидії дезінформації при РНБО України «Антивакцинна пропаганда – інформаційна кампанія проти України». Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5111.html> (дата звернення: 19.02.2022).
2. Йохішара Т. Китайська інформаційна війна: фантом чи нова загроза?. *Інститут стратегічних досліджень, Військовий коледж армії США*. 2001. С. 49. URL: <https://press.armywarcollege.edu/monographs/49/> (дата звернення: 19.02.2022).
3. Крутий В. О. Трансформація політичної системи суспільства в умовах гібридної війни. *Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. 2018. С. 222.
4. Мейсон К. Російська гібридна війна: військове навчання та серія «Майбутнє війни». *Інститут вивчення війни*. 2020. № 2020. С. 22. URL: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%202020.pdf> (дата звернення: 19.02.2022).
5. Петрик В. П. Сутність і особливості проведення спеціальних інформаційних операцій та акцій інформаційного впливу. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2009. № 3. С. 71.
6. По той бік новин. *Instagram*. URL: www.instagram.com/p/CaKERYWtVdZ/ (дата звернення: 19.02.2022).
7. Про військово-цивільні адміністрації. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/141-19> (дата звернення: 19.02.2022).

8. Про Доктрину інформаційної безпеки України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 19.02.2022).
9. Про Міністерство інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua> (дата звернення: 19.02.2022).
10. Про Національний координаційний центр кібербезпеки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016#Text> (дата звернення: 19.02.2022).
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року "Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України". *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139/2015#Text> (дата звернення: 19.02.2022).
12. Про створення Центру протидії дезінформації. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421> (дата звернення: 19.02.2022).
13. Про Стратегію національної безпеки України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 19.02.2022).
14. Хакерська атака на урядові сайти. *ФОКУС*. URL: <https://focus.ua/uk/special/hakerskaya-ataka-na-pravitelstvennyye-sayty> (дата звернення: 19.02.2022).
15. ЦПД: інформаційний бюлетень № 2/7: Аналіз висвітлення теми «Візит канцлера Німеччини до України» у світових медіа. *Рада національної безпеки і оборони України*. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5269.html> (дата звернення: 19.02.2022).
16. Про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2022).
17. Deutsch K. The nerves of government: models of political communication and control. *US army war college press*. 2001. P. 49.
18. MediaSapiens. Російські медіа поширюють запис начебто розмови Зеленського про намір вивезти родину з України. Батько президента заперечує. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/28986/2022-02-19-rosiyski-media-poshyruyut-zapys-nachebto-rozmovy-zelenskogo-pro-namir-vyvezty-rodynu-z-ukrainy-batko-prezydenta-zaperechiue/> (дата звернення: 19.02.2022).